

nek össze. Korábban a telepen III. Béla pénzek is előkerültek útépitéskor.

NÉMETH PÉTER

228. Öskü, Kikeri-tói gát (MRT.2. k. 37/7. lelőhely)

(Veszprém megye) Ró, Kö, Ú

A Veszprém Megyei Állami Közútkezelő Közhasznú Társaság kivitelezésében, a Budapest–Szombathely vasútvonal pályájának áthelyezésével és a 8-as főút szélesítését célzó munkálatokhoz kapcsolódva folytattuk a gát dokumentálását.

A gát D-i felén, a nagyobbik (keletebbre lévő) áteresz felett, egy mintegy 8 × 3 m-es szelvényt nyitottunk, az országút D-i rézsús oldalában. A szelvény metszeteiben vastag, többrétegű, újkori feltöltés jelentkezett, 20. századi anyaggal (tégla- és tetőcserép-törmelék, töltényhüvelyek, kevés kerámia). Az áteresz felett egy 0,80 m széles É-D-i irányú és egy 0,65 m széles Ny-K-i irányú terméskő falak által alkotott – valószínűleg újkori – épület DNy-i sarokrésze volt megfigyelhető, mintegy 0,50–0,60 m magasságban. A sarokrész körzetében a fal kőanyagával azonos kövek heverték szerteszét. Nyilván az egykori épület – amelynek további része a 8-as út alá nyúlik be É felé – kőanyaga. Ez az épület – nagy valószínűséggel – azonosítható azzal az úttal párhuzamosan, Ny-K-i főtengellyel álló házzal, amely a Laczkó Dezső Múzeum Régészeti Adattárának 67.-1239. számú, a 19–20. század fordulójáról fényképén látható (előtte áll a konfliskocsi).

A falmaradványok felett áthúzódó, K-ről Ny felé lejtő újkori rétegek alapján feltehető, hogy egykor itt lehetett lemenni az útról a D-i oldalra.

A szelvényből szórványként előkerült egy római kori üvegedény füllel ellátott nyaktöredéke.

A nagyobbik áteresz belsejének függőleges oldalfalai ugyanolyan kváderekből épültek, mint a gát É-i oldala. Az átboltozás dongaboltozata kisebb méretű, szabálytalan formájú, lapos terméskövekből készült. Véleményem szerint újkori (18–19. századi) lehet. Úgy a kváderek alkotta alsó, mint a kisebb kövek alkotta felső (dongaboltozatos) rész teljes hosszúságában azonos technikával készült, azon semmiféle toldás, kiegészítés vagy más utólagos beavatkozás nem látszik, kivéve az áteresz É-i külső végének környezetét, amelyet – nyilván az útépitéssel kapcsolatban – a legújabb időkben (1970-es évek?) kicsinosítottak, helyreporoztak.

Az áteresz D-i boltozatából kifelé 2,50 m-re, a víznyelés Ny-i szélébe beépített, egymás után következő két kváder T-alakú középkori kőfaragójeleket figyeltem meg.

1999. november 5-én és 10-én – miután a vizet ideiglenesen elterelték – sor került a kisebb áteresz tüzetesebb vizsgálatára is.

A gát É-i oldalán, az áteresz feletti alulról számított 3. quaderen egy primitíven faragott kis kígyót – kb. 25 cm hosszú – fedeztünk fel. Valószínűleg a vízzel, a víz tisztító, gyógyító hatásával lehet kapcsolatos.

Az áteresz É-i oldalán, a gáttól 0,60 m-re a mederben egy négyszögletes, 0,30 × 0,20 cm-es fagerenda, ehhez kapcsolódva a meder Ny-i partoldalában egy 0,18–0,20 m átmérőjű, gömbölyű metszetű facölöp, s ennek É-i oldala mellett egy 7 cm vastag fadeszka – talán az egykori zsilip tartozékai – váltak megfigyelhetővé.

A meder Ny-i szélén, a cölöp és az áteresz boltozatindítása közötti részből habarcsmintát vettem. Ugyanígy habarcsmintát vettem a meder K-i szélének az áteresz boltozatindítása előtti széléből is. Az áteresz jobbára szépen faragott, egymáshoz pontosan illeszkedő kövekből épült. Ezek olyan szorosan simulnak egymáshoz, hogy a habarcsmintavétel itt sehol nem sikerült, illetve az egy helyen (a boltozat belsejében, az É-i végéhez közel) a kövek közül kikapart anyag inkább földnek és kavicsnak látszik, s mintavételre valószínűleg alkalmatlan lesz.

Fotó- és rajzdokumentációt készítettem. November 10-én Oszkó Zsuzsa múzeumi fotós lefényképezte az áteresz belsejét is. Teljes hosszában nem tudtuk végigjárni, mert a nagy esőzés folytán – szivattyúzás mellett is – középtájon kb. térdig érő víz állt benne.

RAINER PÁL

229. Paks, Dunakömlőd, Bottyán-sánc,

Lussonium Castellum

(Tolna megye) B, Ró

Az 1999-es ásatási időszakban a már 1995-ben megtalált, majd 1997-ben és 1998-ban feltárt késő római (4–5. század) kiserőd közvetlen környezetének tisztázását, valamint a via principalis dextra nyugati oldala mentén álló épületeknek a feltárását tűztük ki célul.

Két, egymással KNy-i irányban szomszédos szelvényben dolgoztunk: a 9/12. szelvény déli részének („II. munkaterület”) feltárását már 1997-ben megkezdtük – ekkor I. századi római rétegekig értünk –, de 1998-ban itt nem tudtuk a munkát folytatni. Az ettől keletre lévő, 9/13. szelvényben is folyt már korábban munka; a déli részen („II. munkaterület”) 1997-ben megkezdtük a kiserőd északi felének feltárását, 1998-ban ezt befejeztük, valamint elkezdtük a munkát a szelvény északi felében is („I. munkaterület”), de alig sikerült eljutnunk a 4. századi via principalis szintjéig.

1999-ben a munkát a 9/13. szelvényben kezdtük, különös tekintettel arra, hogy a hegytetőn lévő szántó föld gazdája, Kiss Imre azt kérte, hogy itt mihamarabb fejezzük be a munkát, mert nem tud feljutni a kombájnnal. Ezért itt a munkát felgyorsítottuk, de hiába; már az első hét közepén közölte, hogy a héten aratni szeretne, ezért a szelvény keleti sávját kénytelenek voltunk visszahagyni (ehhez képest csak két héttel később, július 31-én aratott), és az aratás után már nem volt többé időnk újra kiásni.

A 9/13. szelvényt két munkaterületre osztottuk: az északi, a kiserődön kívüli, „I. mt.” És a déli, a kiserődön belüli, illetve a kiserőd alapárkába eső „II. mt.”. A feltárás során mindkét munkaterület keleti sávjában megta-

láltuk, és teljesen megtisztítottuk a via principalist. Nem metszettük át, mert egyrészt maga a kiserőd északi alapárka átmetszette, másrészt az I. mt-en lévő 99/23. obj. keleti oldala is az útra támaszkodott; így egyértelmű volt, hogy az út közvetlenül a sárga, lösz altalajra van alapozva. Az út keleti oldala kívül esett a szelvényen, így szélessége az I. mt. déli oldalán (a lehető legszélesebb mérhető részen) legalább 6 m. A nyugati széle az I. mt-en tisztán megfogható volt; egy sorban, nagyobb kövekkel van kirakva. A nyugati oldalon egy helyen az útfelszín egy nagyjából 40 cm × 40 cm-es felületen hiányzik, itt a kiserőd bejáratának féltető tartó oszlopának alapozása lehetett (1998-ban nagyjából ezzel egyvonalban, keleti irányban cölöplyukat találtunk az út felszínébe ásva). A kiserőd északi bejáratát jelzi az útfelszín felett egy lépcsőfok alapozása is.

A 9/13. szelvény északi felében (I. mt.) az úttól nyugatra, a szelvény ÉNy-i sarkában egy, a kiserőd belsejében már 1998-ban feltárt oszlopalapozáshoz hasonló találtunk. A két oszlopalapozás között, közvetlenül a kiserőd északi fala mentén egy harmadiknak a nyomai is előbukkantak, de ezt a kiserőd alapárka erősen megrongálta. A három oszlopalap párhuzamosan futott a via principalissal, alapozásás-mélységük között csak néhány cm-nyi különbség volt. Közöttük (illetve tőlük nyugatra) kövezett járósínt maradványai bukkantak elő. A három oszlop (illetve vélhetően a továbbiak északi irányban, a leendő 10/13. szelvény területén) valószínűleg egy, a via principalissal párhuzamos barakképület (esetleg istálló) porticusát alkothatták. Az épület falait egyrészt 1997-ben, másrészt az idei, 1999-es ásatáson tártuk fel (a 9/12. szelvényben). Így az 1997-ben feltárt, az akkori „8-9/12”. szelvény északi felében lévő, KNy-i irányú falmaradvány pontosan a kiserőd belsejében lévő, 1998-ban feltárt oszlop irányába mutat (alapozásmélysége egyébiránt megegyezik az oszlopalapzatokéval), az idei „f” jelű falunk pedig a kiserőd északi szélén lévő oszlopalapozás irányába. Az oszlopalapozások (és a 9/12. szelvénybe eső falak) korát a 4. század második feléből származó érmék jelölik az oszlopalapozás kövei közül (illetve a 9/12. szelvényben az épülethez tartozó csatorna fedőkövei mellől).

Az útfelszíntől nyugatra, a korábbi rétegeket az altalajig átvágó, késő római gödröt tártuk fel (99/23. obj.), melyet nagyjából a két északi oszlopalapozás közé ástak. Valószínűleg a kiserdőhöz tartozhatott (4. század vége, esetleg 5. század eleje), mivel a 4. századi rétegeket is átvágja. Feltárása közben kiterjedt, de összefüggéstelen omladékrétegeket észleltünk, melyek között egy mérföldkő alja is volt. A gödröt kibontva – az északi oldalán – azt figyeltük meg, hogy a 4. századtól egészen a korai rétegekig (1–2. század) átvágja a római rétegeket, de magának a gödörnek a betöltődése meglehetősen homogén. A legelső réteget rendkívül finom (kerámia minőségű), vörös színű téglák jelzik, köztük egy [–]MAX[–] bélyegű (nem OF AR MAXENTII!). Feljebb

COH VII BR bélyegű téglák is előkerültek, illetve a betöltésből a COH I ALP[–] egy bélyeges téglája.

A 99/23. objektumból kutatóárkot húztunk a nyugati szelvényfal irányában, így megtaláltuk az objektum nyugati szélét. A szelvényfal tövében bronzkori gödör folytja rajzolódott ki, amelyet viszont nem ért el a 99/23. objektum. Ezekon kívül korábbi római rétegeknek ebben a szelvényrészben semmi nyoma nem mutatkozott.

A 9/13. szelvény déli felében („II. mt.”) egyrészt a kiserőd belsejében dolgoztunk, másrészt a kiserőd nyugati alapárkában, melyből az e szelvénybe eső szakaszon a falakat az alapárok fenekéig kitermelték, csakúgy, mint az északi alapárokból (valószínűleg Vak Bottyán erődítményéhez). Az úttól nyugatra, mind a kiserődön belül, mind az alapárokból korai római gerendaalap-árkokat (99/24. és 99/26. obj.), gödröket (99/28. és 99/29 obj.) és cölöplyukat (99/35., 99/26., 99/37., 99/38. és 99/39. obj.), valamint bronzkori gödröket (99/25., 99/25a, 99/25b, 99/25c, 99/27. és 99/34. obj.) tártuk fel. A kiserőd nyugati alapfala a szelvény déli falától délre előbukkant; közvetlenül az alapárok fenekére kent habarcságyon, rétegesen rakva, a rétegek között vastag habarccsal.

A 9/12. szelvényben csak a második héten kezdtük el a munkát. Ezt a szelvényt szintén kétfelé osztottuk; az északi („I. munkaterület”), ahol még nem folyt ásatás, és a déli („II. munkaterület”) részre, ahol 1997-ben már elértük a korai római rétegeket. Kezdetben a két szelvényrész között mintegy 2 m-es szintkülönbség volt.

A II. mt-en hamar elértük az 1997-es szintet, és feltártuk egy 1. századi gerendaalapú épületnek az összeégett, paticsos alapozását (99/1., 99/15. és 99/21. obj.), az épületen belül pedig egy tűzhelyet. A szelvényrész északi szélénél nagy mennyiségű, égett gabonamaradvány került elő (hasonlóképpen már 1997-ben is). A szelvényrész északi metszetalában kb. 1 m-re a legkorábbi római rétegek felett erőteljes égésréteg volt megfigyelhető. A római rétegek közvetlenül bronzkori objektumokba voltak beásva. A nyugati metszetal nyeseésekor 1. és 2. századi terra sigillata edények töredékeire bukkantunk.

Az északi szelvényfélben (I. munkaterület) idén kezdtük meg a munkát. 1998-ban, a 9/13. szelvényből származó földkupacok anyagát a 9/13. szelvény temetéséhez használtuk fel (a kombájnnak biztosított út kialakítására). A felszíntől kb. 50 cm-re erőteljes égésnyomok látszottak a szelvényrész nyugati és déli sávjában; vélhetően a Vak Bottyán-féle sánc palánk-erősítésének maradványai. Eddig a rétegekig a talaj végig kevert volt, így rétegzettségének nem találtuk nyomát. E szint alatt azonban több, egymástól is elkülönülő omlásréteg volt megfigyelhető, míg el nem értük egy 4. századi épület alapjait. Az épület ÉD irányban húzódott, és valószínűleg porticusszal nyílt a via principalisra (lásd fent!). Két, KNy-i irányú falat (egyét 1997-ben, a másik az „f” jelű fal) és két, ÉD irányú falat („b” és „e” jelű falak) sikerült feltárni. Ez utóbbiak először valószínűleg egy, összefüggő falat alkottak a nyugati via sagularis mentén, de később áttörték őket (talán a via sagularis beépítésekor). Ezt jelzi, hogy a tőlük keletre, il-

letve nyugatra lévő járósíntek a fal középső, lebontott szakaszán összeérnek, illetve rányúlnak a falalapozásra. A falaktól nyugatra lévő terület beépítettségére utal az is, hogy itt jelentős mennyiségű tetőcserép-omladék került elő (köztük egy EX PAN INF) bélyegű imbrex töredéke is), bár ezek lezúdulhattak a nyeregtető nyugati oldalán is. Az épület belsejében egy-két helyen padlószint-maradványokat, másutt ezek sárgás-agyagos alapozását tártuk fel. A szelvényrész közepe táján nagyméretű cölöplyuk bukkan elő, az ásásakor kialakított, csatornaszerű árokkal. Környezete vörösre égett; a hozzá tartozó épület valószínűleg leégett. A szelvényrész északi szélén, az épületen belül hat, egy sorban elhelyezett, hatalmas kőlapra bukkanunk, melyek valószínűleg valamilyen vízvezető csatorna fedőlapjai. A köveket nem mozdítottuk el, mivel a csatorna teljes feltárására már semmiképpen nem lett volna időnk. A kövek mellől mindazonáltal két, 4. századi éremlelet is előkerült.

Az ásás végeztével a területet fóliával fedtük, és – a tereptől függően – 50–100 cm földdel visszatemetjük.

Az ásás során tehát tisztázást nyert a 4–5. századi kiserőd közvetlen környezete, valamint közvetlen előzményei (hosszú barakképület a via principalis mentén), valamint mindkét szelvény déli felében a korai római rétegek és bronzkori előzményeik. A leginkább zavaró tényező az, hogy az északi szelvényrészekben nincs nyoma a korai rétegeknek, azaz úgy tűnik, mintha a 4. századi épületek közvetlenül az altalajra épültek volna. Valószínűleg azonban az a helyzet, hogy a hegytetőt a kései építkezések során elplanírozták, és így elpusztították a korábbi rétegeket, hiszen néhány méterrel délebbre a 4. század alatt mintegy 1,5 m-nyi római réteg található.

Az egész területet a 18. század elején, Vak Bottyán dunántúli hadjárata idején erősen megbolygatták; ennek nyomai látszanak a 9/13. szelvény nyugati metszetfalában (árok és sánc a kiserőd anyagából), valamint a 9/12. szelvény szinte teljes felületén (hatalmas égésnyomok; egy palánkerődítés – talán a bejárat kaputornyainak – pusztulási rétegei).

A továbbiakban elsősorban a 9/13. szelvény kényszerűségről visszatemetett keleti sávját, valamint a 9/12. szelvényben részben feltárt, 4. századi épületet, valamint az esetleg alatta lévő, korábbi rétegeket tervezük feltárni, ezenkívül a 10/12. és a 10/13. szelvény területén lenne indokolt ásást végezni, hogy tisztázzuk az épület északi folytatását, valamint az esetleges további objektumokat.

VADAY ANDREA

230. Paks, Dunakömlőd, Bottyán-sánc (Sánchegy), római vicus

(Tolna megye) B, Rő

A dunakömlődi Bottyán-sáncon lévő római település (auxiliáris vicus) szisztematikus feltárását 1998-ban kezdte el a paksi Városi Múzeum. Tervünk elsősorban a település erődötől délre elterülő részének teljes régészeti feltárása,

másodsorban pedig – amennyiben erre az előkerülő épületek és más egyéb településobjektumok jelentősége és állaga lehetőséget nyújt – a vicus egy részének eredeti helyszínen történő rekonstrukciója, műemléki helyreállítása.

Idei, július 5-től augusztus 5-ig tartó ásásunkat Paks város önkormányzatának támogatása és a NKÖM által kiírt pályázat során elnyert pénzüsszegek tették lehetővé. A feltárás alkalmával újabb szelvényeket nyitottunk az 1998-as szelvényeinktől déli irányban (P/5; S/4; T/5), valamint ismét kibontottuk az egyik tavaly be nem fejezett szelvényünket (R/5).

Összesen 115 m² területet tártunk föl, melynek során előkerült egy újabb, a római erődöt délről övező nagyjából nyugat-keleti irányú védőárok (fossa). Ennek eredeti mélysége mintegy 1,5 méter lehetett, szélessége pedig elérhette a 2 métert (sajnos pontos méretadatokat ma már nem kaphatunk, ugyanis a folyamatos és intenzív mezőgazdasági művelés eltüntette a fossa beásásának szintjét). A mintegy 18 méter hosszan kibontott árok betöltésében két fontosabb réteget lehetett megkülönböztetni; az alsó 30–40 cm-es részen löszös-humuszos beiszapolódást figyelhettünk meg, amely lassúbb természetes feltöltődésre utal. E fölött azonban egy mesterséges, a vicus oldala felől betöltött, hamus-faszenes pusztulási réteg jelentkezett gazdag leletanyaggal, átégett vályogtéglatöredékekkel. Az előkerült nagyszámú sigillatötredékek alapján a pusztulási horizont a 166–180 között lezajlott markomann-szarmata háborúhoz kapcsolható, a fossát tehát a háborút követő újjáépítés és tereprendezés során töltötték föl a település elpusztult rétegeivel. A gazdag kerámiaanyag (sigillaták, pannoniai pecsételt áru, márvány festésű edénytöredék, festett kerámia) mellett firmamécsesek, csontból készült hajtűk, bronzstílus, vaspatkó, szögek és számos további bronz- és vastöredék került innen napvilágra. A fossa betöltésének leletanyagából külön kiemelendő a L GELLIUS névbélyegzővel ellátott itáliai sigillatötredék, amely a vicus (és tábor) kiépülésének Claudius kori keltezését erősíti.

Az árok sztratigráfiai szempontból is kiemelkedő jelentőséggel bírt, ugyanis több objektumot metszett és a fossát magát is metszette objektum.

A vicus legkorábbi építési periódusához (Kr. u. 1. század közepe, második fele) tartoztak az ovális, 2–3,5m átmérőjű, félig földbe vájt, gazdasági rendeltetésű gödrök (7. és 9. obj.). Gazdasági funkciójukra méretükön kívül az utal, hogy faluk rézsútosan lemélyített, padlószintnek, cölöplyuknak nem volt nyoma. A 9. objektum betöltése szervesanyag-maradványokból (növényi lenyomatokból, illetve konzerválódott levelekből) állt és csak minimális kerámiát tartalmazott. Keltezésükhöz támpontként szolgált, hogy a fentiekben említett 2. századi védőárkot részben ezeknek a gödröknek a betöltésébe vágták bele, valamint hogy a tavalyi ásásunk során is találtunk hasonló formájú, földbe mélyített gazdasági célokat szolgáló gödröket, melyekből késő Claudius/Flavius kori sigillatötredékek kerültek elő.